دۆی دادە ڕوونە

حەمە سەعید حەسەن
(سوێد)

من پێم وایە بە چاوپۆشین لە چۆنێتی بیروڕای هەر ڕەخنەگرێ سەبارەت بە هەر بەرهەمێ، تەنیا خوێندنەوەی بەرهەمەکە و پاشان هەڵسەنگاندنیشی، ڕێز دانانە بۆ بەرهەمەکەو ماندووبوونی نووسەرەکەشی. گەورەترین سووکایەتی بە بەرهەمێک بکرێ، ئەوەیە کەس ئاوڕی لێ نەداتەوە.

ماوەیەک لەمەوبەر سروە نووری عەزیز «ڕەنگەکانی پەلکەزێرینە و گەڵاڕێزان»ی بۆ ناردم، منیش چونکە وا ڕاهاتووم بەو پەڕی ڕێزەوە سەرنجی بەرهەمی قەڵەمی ژن بدەم، بۆیە بەمەبەستی هەڵسەنگاندن، ئەو دوو کتێبە و بەرهەمەکانی دیکەیم خوێندەوەو ئەم نووسینە لە دایک بوو، کە تێیدا هەوڵم داوە تێبینییەکانم وا ڕێک بخەم، بەراوردکردنیان لەگەڵ نووسینەکانی نوسەردا، بۆ ئەوی مەبەستێتی، کارێکی ئاسان بێ.

شێرو مشکە بچکۆلەکە ١٩٨٧/ سوێد

شەش چیرۆکی فۆلکلۆرییە، سروە ئامادەی کردوون و کۆی کردوونەوە، خالید ستار نیگاری بۆ کێشاون. سروە ئەگەرچی نووسیوێتی: هەندێک لەم چیرۆکانە لە گۆڤارە کوردییەکاندا بڵاوکراونەتەوە، بەڵام تەنیا سەرچاوەی یەکێکیانی دەستنیشان کردووە، بۆیە خوێنەر نازانێ ئەوانی دیکەی چۆن ئامادە کردووە؟ نووسەرەکانیان کێن و لەکوێی کۆکردوونەوە.

ئەم کتێبە کە شەست و چوار لاپەڕەیە، تەنیا شەش حەوت دێڕی بەرهەمی کۆششی سروەیە، لەو شەش حەوت دێڕەیشدا، شەش حەوت هەڵەی کردووە.

دووجار وشەی «کوردییە»ی نووسیوە، بەڵام بە دوو ڕێنووسی جیاواز و هەر دوو جارەکەیش بە هەڵە. «کوردییە»ی جاری یەکەم بەم جۆرە نووسیوە: کوردی یە، جاری دووەمیش: کوردیە، بێ گومان نووسەر پێویستە بە درێژایی کتێبەکەی هەمان ڕێنووس ڕەچاو بکا، کەچی ئەم لەو شەش حەوت دێڕدا ئەوەی بۆ جێبەجێ نەکراوە.

ئەگەر بکەر کۆ بوو، دەبێ فرمانیش کۆ بێ، کەچی ئەم لەو شەش حەوت دێڕەدا، لەم بوارەدا بەهەڵەدا چووە. نووسیوێتی: «منیش تەنها کۆمکردوونەتەوەو لەم بەرگەدا ئامادەم کردووە» دەبوو «ئامادەم کردوون»ی نووسیبا، یان دەنووسێ: منداڵانی خۆشەویست ئەم کۆمەڵە چیرۆکەی لەبەر دەستتایە. کە دەبوو بنووسێ: لەبەر دەستتاندایە، چونکە منداڵان «کۆ» یە.

لە ڕستەی کوردیدا فرمان دەکەوێتە کۆتاییەوە. کەچی نووسیوێتی: «هەندێک لەم چیرۆکانە لە گۆڤارە کوردیەکانی کوردستانی عێراق دا بڵاوکراونەتەوە لە ژێر ناونیشانی چیرۆکی فۆلکلۆریدا. ل ٥٠» دەبوو بنووسێ: لەژێر ناونیشانی چیرۆکی فۆلکلۆریدا بڵاو کراونەتەوە.

دەبوو وەک چۆن «دا»ی بە فۆلکلۆرەوە نووساندووە، بە «عێراق»یشیەوە بنووسێنێ، بەڵام ئەگەر «دا» فرمان بوو، وەک: ئازاد لە دەرگای دا، ئەوا بەجیا دەنووسرێ.

نووسیوێتی «کۆمکردوونەتەوەو ئامادەم کردووە.»

ئایا دەتوانێ پێمان بڵێ: بۆچی «کۆمکردوونەتەوە»ی پێکەوە لکاندووەو «ئامادەم کردووە»ی لێک جودا کردۆتەوە؟

لە نووسینی ناونیشانەکانیشدا کەوتۆتە هەڵەوە. ئاخر کۆمەڵە چیرۆک، مریشکەسوورەو پشیلەزەردە، پێکەوە دەنووسرێن، کەچی هەرسێکیانی دوو لەت کردووە.

«لەژێر» تاقە وشەیەکە، دوو لەت ناکرێ وەک ئەو کردوویەتی، بەڵکە پێکەوە دەنووسرێ. خاڵبەندیشی ڕەچاو نەکردووە، ئەگەرنا لەدوای «عێراقدا»وە، وێرگولێکی دادەنا.

سروە نووسوێتی: «پێش کەش بێت بە منداڵانی چەوساوەی کوردستان»

دەبوو بنووسێ: بە منداڵانی چەوساوەی کوردستان پێشکەش بێت. پێشکەش بێت، فرمانە، دەبێ بکەوێتە دواوە. پێشکەش پێکەوە دەنووسرێ، کەچی ئەو لەناو قەددا دوو لەتی کردووە. لە نووسینی وشەی (نییە)شدا، بە هەڵەدا چووە. ئاخر نییە بە دوو «ی» دەنووسرێ، نەک یەک.

لەو تاقە چیرۆکەیاندا کە نووسەرو سەرچاوەکەی دیاری کراون، کە نووسەری چیرۆکەکە: سەردار فەتاح ئەمین گوتوویەتی:

من کلکی ئەو کەوگیرەم
لە گشت مەنجەڵێکدایە

سروە لە کۆتایی کتێبەکەوە لە پەراوێزی سێیەمدا، نووسیوێتی: «لە پەندێکی کوردییەوە وەرگیراوە کە ئەڵێ وەک کەوچک وایە لە هەموو ئەسکۆییەکدا هەیە. ل ٦٤»

* پەند نییە، idiom زاراوەیە.

* زاراوەکە دەڵێ: لە هەموو دیزەیەکدا ئەسکوێیە. (١)

* ئەسکوێ: کەوچکێکی گەورەی دەسکدرێژە، لە دار دروست دەکرێ.

* دیزە: دەفرێکە لە گڵ (قوڕی سوورەوە کراوە) دروست دەکرێ.

* «پەندەکەی» سروە دەبێتە: لە هەموو کەوچکێکدا

کەوچکە.

* نووسەری چیرۆکەکە زانیویێتی چی دەڵێ، ئەوە کۆکەرەوەیە لەبری ئەوەی یاریدەی منداڵان بدات. سەریان لێ دەشێوێنێ.

چونکە سروە نە خاوەنی چیرۆکەکانەو نە بێجگە لەخۆی، کەسی دیکەیش دەزانێ، لە کوێوەی هێناون، هیچ سەرنجێ سەبارەت بە چیرۆکەکان دەرنابڕم، تەنیا دەپرسم: ئایا کوردێکی سوێدنشین مافی ئەوەی هەیە لە خۆڕا، بەرهەمی نووسەرانی کورد کۆ بکاتەوەو لە چاپی بدا؟

ساڵی پار فەرهاد شاکەلی و خەبات عارف «ئەلف و بێ»یەکەی ئیبراهیم ئەمین باڵداریان نەک هەر بێ پرسی نووسەرەکەی، ئاخر کۆچی دوایی کردووە، چاپ کردەوە، بەڵکە بێ ڕەچاوکردنی چۆنێتی گوتنەوەی ئەلف و بێ، دەستکاریی ڕێنووس و دەقەکانی کتێبەکەیان کردو تەنانەت چەند بابەتێکیان لێ دەرهاویشت و هەندێکی تازەیان لە جێیان دانا.

پەنجا ساڵە منداڵی کورد بەو کتێبە فێری نووسین و خوێندنەوەی زمانی کوردی دەبێ، لەو ماوە دوورودرێژەدا، کتێبەکە لای کەم سی و سێ جار چاپ کراوەتەوەو چەندین کەڕەت گۆڕانی بەسەردا هاتووە، بەڵام هەمیشە هەر باڵدار خۆی گۆڕانکاریی تێدا کردووە. ناڵێم کتێبەکەی باڵدار دەقێکی پیرۆزەو کەس ڕایەکی ناکەوێ بژاری بکا، بەڵام ئایا هەموو کەس ئەو مافەی هەیە؟ بەتایبەتی ئەگەر ئەو کەسە ئەلف و بێی نەگوتبێتەوە؟ دەستکاریکردنی ئەلف و بێی باڵدار، یان دانانی ئەلف و بێیەکی تازە «ئیشی شارەزایانی پەروەردەو پسپۆڕانی بواری گوتنەوەی ئەلف و بێیە. لە کوردستانی باشوور، منداڵ هەفتانە یازدە دەرسی کوردیی هەیە، کەچی ساڵ تەواو دەبێ و مامۆستا فریای تەواوکردنی ئەلف و بێیەکە ناکەوێ.» (٢) نازانم پاساوی ئەو دوو نووسەرە بۆ ئەوە چییە، کە کتێبەکەی باڵداریان سەختتر کردووە، بەمەرجێ منداڵ لە سوێد هەفتەی یەک جار کوردیی هەیە، ئەویش دوای تەواوبوونی دەوامی قوتابخانە؟ شیاوی گوتنە ئەو دوو نووسەرە لەبواری وەرگێڕانی ئەدەبی منداڵاندا، گەلێ کاری چاکیشیان کردووە.

* AKIN HITTAR HEM چیرۆکێکی منداڵانە، بینی کریستال ئەندەرسۆن بە سوێدییەکی گەلێ ئاسان نووسیویێتی. سروە کردوویە بە کوردی و ساڵی ١٩٨٩ بڵاو کراوەتەوە. ناونیشانی کتێبەکە بە کوردی دەبێتە: ئەکین نیشتمان دەبینێتەوە، بەڵام وەرگێڕ کردوویە بە: ئەکین لە باوەشی نیشتمانێکی نامۆدا! پێش ئەوەی بەراوردی نێوان دەقە سوێدییەکە و کوردییەکە بکەم. ناچارم هەندێ مەرج دەستنیشان بکەم، کە وەرگێڕ ناچارە ڕەچاویان بکات:

* وەرگێڕ دەبێ بەوپەڕی دەستپاکییەوە مامەڵە لەگەڵ دەقە ئۆرگینالەکەدا بکات.

* نابێ وشەیەکی بۆ زیاد بکا، یان وشەیە فەرامۆش بکا.

* وەک چۆن بۆی نییە، لە بەهای دەقەکە کەم بکاتەوە، هەروایش نابێ جوانتری بکا.

* دەبێ وەرگێڕانەکە وشە بە وشە وەک ئۆرگینالەکە بێ.

* وەک چۆن بۆمان نییە دەستکاری دەقێکی پیرۆز بکەین، دەبێ هەروایش ڕەوتار لەگەڵ بیروبۆچوونی نووسەری دەقە ئۆرگینالەکەدا بکەین.

* دەبێ وابەستەی شێوازی Style نووسەری ئۆرگیناڵ بین.

* ئەگەر وەرگێڕ خۆی شاعیر نەبوو، دەبێ بۆ وەرگێڕانی یەک دێڕ شیعر داوای یارمەتی لە شاعیرێ بکا.

* تا وەرگێڕان بە بەراورد لەگەڵ دەقە ئۆگیناڵەکەدا کورت بێ، چاکترە.

* سەرکەوتووترین وەرگێڕان ئەوەیە خوێنەر بە ئۆرگیناڵی تێ بگا.

* دەبێ (بۆ نموونە) لەبری letter بنووسین: نامە، نەک کاغەز، دەنا ئەگەر بکرێتەوە بە ئینگلیزی، دەبێ بە paper.

* وەرگێڕیش وەک هەر نووسەرێکی دیکە، دەبێ بەسەر زمانی دایکدا زاڵ بێ، ئاخر نووسین بریتییە لە چۆنێتی بەکارهێنانی زمان، بۆیە ئەوی نەتوانێ بە ڕەوانی هەست و بیری خۆی بە زمانی خۆی دەرببڕێ، باشتر وایە نە هیچ بنووسێ و نەهیچ وەربگێڕێ.

* * *

سروە لە بری nastan کە بە مانای «نزیکەی» دێ، «هەمیشە»ی نووسیوە. ل ٤

* لە بری jag hade havet. Det vackra blaa havet. نووسیویێتی: دەریایەکم هەبوو. دەریایەکی شینی جوان. کە هەرگیز چاو لە جوانی تێر نەدەبوو. ل ٤

(١) نووسەر جوانی پێش شین گوتووە، وەرگێڕ شینی پێش جوان خستووە.

(٢) کە هەرگیز چاو لە جوانی تێر نەدەبوو. داهێنانی وەرگێڕە.

(٣) دەریا فارسییە، زەریا کوردییە.

* لەبری polisen ville satta mamma och pappa i fangelse for att de arbetade mot fattig dom och for frihet. وەرگێڕ نووسیویێتی: پۆلیس دەیویست دایک و باوکم بگرێ و بیان خاتە بەندیخانەوە لەبەر ئەوەی تێ دەکۆشان لە دژی هەژاری و لەپێناوی سەربەستی و ڕزگاری دا. ل٧

(١) بگرێ، زێدەیە.

(٢) تێدەکۆشان، فرمانە دەبێ لە کۆتایی ڕستەکەوە بێ.

(٣) ڕزگاری لە دەقەکەدا نییە.

(٤) arbetade کاریان دەکردە، kampade بە مانای تێدەکۆشان دێ.

وەرگێڕ دەبوو بنووسێ: پۆلیس دەیویست دایک و باوکم زیندانی بکا، چونکە دژی هەژاری و بۆ ئازادی کاریان دەکرد.

* لە بری upp i bergen کە بە مانای سەرچیا دێ، بناری چیای نووسیوە. ل٧

* لە بری Bandit کە بە مانای جەردە یان ڕێگر دێ، پیاوکوژی نووسیوە. ل٨

* وەرگێڕ لە بری: En flygande fagel «باڵندەیەکی باڵدار»ی ل١١ نووسیوە، وەک باڵندەی بێباڵیش هەبێ.

* لەبری Den nya dockan ar vacker کە دەبێتە: بووکە نوێیەکە جوانە، نووسیویێتی: هەرچەندە ئەو بووکە کە

کڕیمان جوان بوو. ل ١٨، واتا:
(١) (هەرچەندەو کە کڕیمان)ی بۆ زیاد کردووە.
(٢) ڕانەبردووی کردووە بە ڕابردوو.

* لەبری jul کە جەژنی لە دایکبوونی عیسایە، سەریساڵی نووسیوە، ل ١٨، بەڵام پاش دە ساڵ هەستی بەم هەڵەیەی خۆی کردووەو لە ل٢١ی «گەڵاڕێزان»دا ڕاستی کردۆتەوە. لە بری tyst کە بە مانای بێدەنگ دێ، «بێدەنگ بوو، هیچی نەووت»ی نووسیوە، ل١٩.

* لەبری gullene hattar کە بە مانای کڵاوە زێڕینەکان دێ، کڵاوە ئاسنینەکانی نووسیوە، بەمەرجێ لە نیگارە ڕەنگینەکەی لاپەڕەکەدا، کڵاوەکان زەرد دەچنەوە. ل٣٤.

* لەبری babbel کە بەمانای هەڵەوەڕی و قسەی نابەجێ دێ، بۆڵەبۆڵی نووسیوە. ل٢٠ gnall بۆڵەبۆڵە.

* لەبری Har inte ni svartskallar nat batter att gora an glo pa oss svenskar som arbeter! وەرگێڕ نووسیوێتی: ئێوە قژڕەشینە هیچ شتێکی ترتان نییە بیکەن جگە لەوەی کە لە ئێمەی سوێدی بخوێنن لەسەر کارەکانمان! ل٢٣

(١) glor بە ئینگلیزی دەبێتە glare کە بە مانای بە تووڕەییەوە سەرنجدان و خراپ سەیرکردن، یان مۆڕەکردنە، نەک لێ خوێندن.

(٢) svartskallar کەللە یان سەرڕەشینەیە نەک قژڕەشینە.

(٣) کارەکانمان نییە، کار دەکەینە.

(٤) دەبوو بنووسێ: ئێوە سەرڕەشینە شتێکی باشتر نازانن، بێجگە لەوەی مۆڕە لە ئێمەی سوێدی بکەن کە ئیش دەکەین؟

* لە بری Sa borjade vi bygga tillsammans. «پێکەوە دەستمان کرد بە یاری کردن»ی نووسیوە. ل٢٩.

(١) کردو کردن لەو ڕستە کورتەدا ناجۆرە.

(٢) bygga یاری کردن نییە، ڕۆنان و چێ کردن و بنیاتنانە.

ڕەنگەکانی پەلکەزێڕینە

ساڵی ١٩٩٠ پەلکەزێڕینەو ڕاهێنانی پەلکەزێرینە کەوتنە بەردەستی منداڵان. ڕەنگەکانی پەلکەزێرینە هەر هەمان ئەو دوو کتێبەیە بەڵام سروە گوتەنی: «دوای پێداچوونەوەو گۆڕانکاری» لە ساڵی (١٩٩٩) هاتۆتەوە بەردەستی زارۆکان. ئەگەرچی نۆ ساڵ بەشی گەشەکردنی نووسەرێک دەکا، کەچی چاپی دووەمیش وەک یەکەم لە هەڵە تژییە.

لەم کتێبەیشدا نووسەر بۆی ساغ نەبۆتەوە:

* ڕستە چییە؟ ل ١٠٢.

* لە ڕستەی کوردیدا، فرمان لە دواوە دێت. ل ٦، دێڕی ٦، دەیان جاری دیکەش.

* کە بکەر کۆ بوو، دەبێ فرمانیش کۆ بێ. ل ٦، دێڕی ١٦، دەیان جاری دیکەش.

* ڤاوڵەکان (پیتە بزوێنەکان) حەوت نین، ل ٧٦، هەشتن: ا، ە، و، وو، ۆ، ی، یێ، وێ، ئەوی ئەو لە بیری چووە، «وێ»یە، وەک لە وشەی «سوێر»دا هەیە.

* کردن، فرمان نییە، چاوگی سادەیە. ل ١٣١، گەڵاڕێزان.

* نەزم دەبێ کێش و سەروای هەبێ.

* با «دوانەکەوین» لە قوتابخانە. ل ٢٤، دوا نەکەوین، بەسەر یەکەوە نانووسرێ، ئەمە سەرەڕای ئەوەی بۆ منداڵی پۆلی یەکی کوردی لە سوێد لە دایکبوو، ناشگوترێ.

* پاییز، بە دوو (ی) دەنووسرێ، نەک یەک. ل٢٩ و ل١١٦و چەندین جاری دیکەیش، ئەگەرچی دوا کتێبی «گەڵاڕێزان»ی ناوە.

* * *

ئەوی کتێبی خوێندن بۆ منداڵان بنووسێ، دەبێ ڕێسای: لە ئاسانەوە بۆ سەخت، ڕەچاو بکا، ئەلف و بێی نوێی باڵدار بە وشەی «دار» دەست پێدەکات و سەرەتا ئەو حەرفانە ئەو فێری قوتابی دەکا، کە تەنیا بەیەک شێوە دەنووسرێن. وەک د، ا، ر، و، ۆ، ز، ژ، ئەگەرچی لە ل١٠دا حەرفی «ی» لە وشەی: «داری»دا هەیە، بەڵام فۆرمی دووەمی ئەو حەرفە وەک لە وشەی «زیو»دا هەیە، چونکە دەزانێ بۆ منداڵ زەحمەتە هەرلە سەرەتاوە حەرفێک بە دوو شێوە بناسێت و بنووسێت، بۆ ل٢٠ دوا دەخات. (٣)

لە بابەتی یەکەمی کتێبە کۆنەکەی سروەدا وشەی: «قوتابخانە»هەیە، کە گوتنی بۆ منداڵە کوردێکی لە سوێد لە دایکبوو، لە حوکمی مەحاڵدایە، کتێبە نوێیەکەشی بە وشەی «ئاڵاکەی» دەست پێدەکا، کە نووسینی «ڵا» ئەوەندە زەحمەتە، باڵدار ئەگەرچی لە ل ٤٣دا منداڵ فێری «ڵ» دەکا، بەڵام «ڵا»ی هەڵگرتووە بۆ ل٥٠ و یەک بابەتیشی بۆ تەرخان کردووە.

مامۆستا کە حەرفێکی تازە بە منداڵان دەڵێ، دەبێ لە بیری بێ، هەندێ وشەی وا بکات بە نموونە، کە ئەو حەرفەیان لە سەرەتا و ناوەڕاست و کۆتاییدا تێدا بێ، نووسەر لەم بوارەشدا بەخت یاری نەبووە، بۆ نموونە لە حەرفی «ش»دا بیری چووە وشەیەکی وا بهێنێ کە بە «ش» کۆتایی بێت و «ش»یەکەش بە حەرفەکەی پێش خۆیەوە لکابێ، وەک: کشمیش. لەم حەرفانەی دیکەشدا تووشی هەمان غەفڵەت بووە: «ح، خ، ع، غ.» بۆ نموونە دەیتوانی ئەم وشانە بنووسێ: بلّح، پخ، قانع و تیغ. هەروەها بیری چووە «خ، ع، غ» وا بنووسێ کە لە ناوەڕاستدا بن و بە حەرفی پێش خۆیانەوە لکابن، وەک: بخۆر، شیعر، قەڵغان.

سروە بەمەبەستی ئاسان ناسینەوەی حەرفەکان، هەندێ جار کەڵکی لە شیعری شاعیران وەرگرتووەو هەندێ جاری دیکەش خۆی ڕۆڵی شاعیری بینیوە، بەڵام بەهەردوو بارەکەدا هەر بۆی جێبەجێ نەکراوە. جەژنێکی کۆنی کوردە بە خۆشی و بەهاتەوە، ل ٣٩.

وا پێ دەچێ مانای «بە هاتەوە»ی بۆ لێک نەدرابێتەوە، بۆیە بەسەر یەکەوە نووسیوێتی. هات: بە مانای بەخت و فەڕ دێ. ساڵێکی هاتە، واتا ساڵێکی بە بەرەکەتە، وەک چۆن «بە»ی لە خۆشی، جیا کردۆتەوە، دەبوو لە «هاتەوە»شی جیا بکردایەتەوە.

لە ل٢٨دا داوای لە قوتابی کردووە، وشەی دروست لەگەڵ وێنەی دروستدا بە یەک بگەیەنێت، یەکێک لە وێنەکان هەورە، کەچی لە بیری چووە، وشەی هەور بنووسێ. لەمەش سەیرتر

ئەوەیە، یەکێ لە وشەکان «وێنە»یە. لەم حاڵەتەدا دەبێ قوتابی وێنە بە وێنە بگەیەنێت!

ڕێوی گیانلەبەرێکی فیڵبازە
حەزی لە خواردنی مریشک و بازە، ل ٥٠.

باز مەلێکی هێندە ئازاو بەهێزە، لای خۆمان بە پێشمەرگەیان دەگوت: باز. تۆ بڵێی ڕێویی هێندە ساویلکە هەبێ، بیر لە خواردنی باز بکاتەوە! ڕێوی دەشێ قاز بخوا، بەڵام دەستگیرکردنی باز، لەلایەن ڕێوییەوە مەحاڵە. باز خۆی ڕاوچییەکی گەلێ چاپووکە.

باڵدارەکان کۆچ دەکەن
بۆ لانەی گەرم بار دەکەن. ل٥٣.

ئەمەیش هەر «هەڵبەست»ی خۆیەتی. کۆچ دەکەن و بار دەکەن، هاوواتان، باشتر وابوو «باڵدارەکان بۆ لانەی گەرم کۆچ دەکەن»ی نووسیبا. ئەمە بێجگە لەوەی لانە، زێتر ماڵی شێرە، بۆ ماڵی مەل، هێلانە لەبارترە.

دارتوو و دارشاتوو
زۆرە لە شارەزوور. ل٥٩

* گوتنی نیوە دێڕەکەی سەرەوە بۆ گەورەش زەحمەتە.
* زۆرن، ڕاستە نەک زۆر.
* شارەزوور تووی زۆرە، بەڵام شاتووی زۆر نییە.
* زۆرن، دەبێ لە کۆتاییەوە بێ.
* «هەڵبەست»ی خراپ، یان کێشی لەنگە، یان سەروای سوار نییە. ئەمی سروە بێجگە لەو چوار خەوشەی دەستنیشانم کردن، نە کێشی تەواوە، نە سەروای هەیە.

هەڵبەستێکی خۆش هەبوو، منداڵی فێری ژمارە دەکرد، تا بڵێی جوان و ڕەوان بوو، ئەمە دێڕێکێتی:

پێنج و شەش
هەستامە سەر تەختەی ڕەش.

منداڵ نەبوو لەبەری نەبێ. سروە لە بری ئەوە، خۆی یەکێکی داناوە، پێ ناچێ هیچ منداڵێ حەزی لێ بکا.

سێ و چوارو پێنج
چێشتی برنج، ل٦٩.

شیعر مەرج نییە کێش و سەروای هەبێ، بەڵام نەزم دەبێ هەم وەزن و هەم پاشبەندیشی هەبێ. ئەوی ئەم دەینووسێ، نە شیعرە، نە نەزم.

سروە لە چاپی دووەمدا، تەنانەت نەیپەرژاوە هەڵەی چاپەکانی یەکەم ڕاست بکاتەوە، لە ل ٤٧ی «بخوێنە و بنووسە»دا لە بری پێچەوانەی پیس «پان»ی نووسیوە، لە ڕەنگەکانی پەلکەزێڕینەشدا، پێچەوانەی پیس، هەر پانە، ل ٩١، نەیکردووە بە پاک. بە گشتی چاپی دووەم هەڵەی چاپی لە چاپی یەکەم زێتر تێدایە، لە بابەتی «باران»دا، ل ٧٠ی پەلکەزێڕینە، چاپی یەکەم، یەک هەڵەی تێدا بوو، لەبری داکاتە، دەکاتەی نووسیبوو، لە چاپی دووەمدا ل ١٤٣ ئەو هەڵەیەی ڕاست کردۆتەوە، بەڵام دوو هەڵەی دیکەی کردووە: «یاریمان»ی بە سێ «ی»و نەنکمی بە یەک «ن» نووسیوە.

من منداڵم، من منداڵم
دڵم پاکە، وەکوو گوڵم، ل ٨٢. دەقی شیعرەکە بەم جۆرەیە:

من منداڵم، وەکی گوڵم
هەر وەکوو تۆ پاکە دڵم.

نووسەر چەند بێباکە! «هەڵبەست»ی نامۆ بە جیهانی منداڵ، دەنووسێ، هۆنراوەی پیرەمێرد بە هەڵە دەگوێزێتەوە، دەستکاریی شیعری شاعیرانیش دەکا!

سەرماوەز لە دوای گەڵاڕێزانە
هەردووکیان مانگی ساڵی کوردانە، ل ٨٩.

دەبوو «کوردانن» بنووسێ، چونکە بکەر کۆیە.

سروە «بەرات»ی بە پۆسک لە قەڵەم داوە، ل ٩٢.

بەرات دەکەوێتە ناوەڕاستی مانگی شەعبانەوەو گوایە لەو ڕۆژەدا ڕزق و داهاتی خەڵکی دیاری دەکرێ. پۆسک یادی لە خاچدانی مەسیحە و دەکەوێتە ئەپریلەوە.

پێچەوانەی ئەو وشانە بنووسە، کە «هێڵی» بە ژێردا کێشراوە. ل ٩٤ هێڵیان ڕاستە.

نووسەر لە ل٩٩دا شەش ڕستەی نووسیوە کە بۆشاییان تێدایە، لەبری ئەوەی بنووسێ: ئەم بۆشاییانە پڕ بکەوە، نووسیوێتی: وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەرەوە. لە ل٢٠٥یشدا تووشی هەمان غەفڵەت بووە.

شەست شووتی سەوز.

هەوڵ بدە ئەم ڕستەیە شەش جار بێ هەڵە بڵێ! ل١٠٢.

ئەوەی نووسەر بە ڕستەی دەزانێ، ڕستە نییە. «شەش شووتیی سەوزم سەند،» ڕستەیە. لە کوردستان منداڵ لە پێنجی سەرەتاییدا، لە یەکەمین دەرسی ڕێزماندا فێری ڕستە ناسینەوە دەبێ. لەو ئاخاوتنەدا لە دوای «شووتی»یەوە دەبێ «ی» کە ئامرازی پێوەندییە، هەبێ. شەش شووتیی سەوز، یان دوو هەناری شیرین، لەوەی نووسەردا ئەوانەی سەوزن، شووتن، نەک شووتی.

سێشەممەو چوارشەممە
بۆ دارستان دەڕۆین ئێمە. ل ١٠٥

نووسەر بە «هەڵبەست»ێکی بێ کێش و لاواز، ڕۆژەکانی هەفتەشی بە دەردی ژمارەکان بردووە.

نووسەر لە ل ١٤٢دا، لە دێڕی چوارەمدا دەنووسێ: چی وت بە ئەژدەهاک؟ کەچی لە دێڕی پێنجەمدا دەنووسێ: چ گۆرانییەکیان دەگوت؟ «وت یان گوت؟» نووسەر دەبێ خۆی ساغ بکاتەوە، هەروەها لە ل ١٤٧دا مقەست و لە ل ١٤٩دا مەقەستی نووسیوە. یان لە ل ١٢٦دا «پاسکیل»و لە ل ١٣١دا «پایسکیل» نووسیوە.

«جێگای سەیرانگا و گەشت و گوزارە. ل ١٥٩»

سەیرانگا: بە مانای جێگای سەیران دێت، کەواتە دەبوو: «جێگای سەیران و گەشت و گوزارە» بنووسێ.

نووسیوێتی:« خێزانەکەی خەرمان لە سەربان دەنوون. ل١٨٢» دەنوون، ناوچەییە، زمانی نووسین نییە، دەخەون: ستانداردە.

«شوانێک مەڕەکانی لە دێ دوور دەخاتەوە دەیانبا بۆ لەوەڕ. ل٢٠٧».

ئەگەر چیرۆکبێژ بە ڕانەبردوو دەستی بە گێڕانەوە کرد، دەبێ تا کۆتایی بە هەمان زەمان چیرۆکەکە بگێڕێتەوە. نووسەر ئەم

ڕێسایە ڕەچاو ناکات و دەنووسێ: گورگیش «کەوتە» ناو ڕانەمەڕەکە و هەموو مەڕەکانی «خوارد» بەڵام دەبوو: دەکەوێتە و دەخوا، بنووسێ، یان: «دوو مار لەسەر شانی پەیدا دەبێت، خواردنی ئەم مارانە مێشکی لاوان بووە. ل٤٩، گەڵاڕێزان» دەبوو لە ڕستەی دووەمیشدا فرمانەکە: دەبێت، بێ.

کتێبەکە سێ خشتەی وشەوازیی تێدایە، ل٤٣،ل٨١ و ل١٠١، لە یەکەمیاندا سروە پێی وایە وشەی «دەزوو» لە پێنج حەرف پێک دێت، ئەگەرچی چوار حەرفە: د،ە،ز،وو. لە دووەمیاندا حەرفی «د»ی لە شوێنی گونجاوی خۆی دانەناوە و وێنەی ژمارە (٩)یشی لە بیر چووە، لە سێیەمیشیاندا وێنەی ڕاستەیەک کە دەبوو هەبێ، نییە.

سروە بۆ نیشاندانی حەرفی نوون، هانای بۆ: « نان بۆ نانەوا، گۆشت بۆ قەساب» بردووە. ل٧٧، ئەگەر هەموومان ئەو ڕێسایەمان ڕەچاو کردبا، نە ئەو کتێبی بۆ منداڵ و نە من ئەم ڕەخنەیەم دەنووسی. یادتان بەخێر، هەی زانایان: باڵدارو شەونم و فەرەیدوون عەلی ئەمین و عومەر عەبدولڕەحیم و نووری عەلی ئەمین و عەبدوڵڵا شاڵی و تاهیر سادق و محەمەد مستەفا کوردی و شوکر مستەفا و عیززەین مستەفا ڕەسوڵ. ئێمە چەند بەختەوەر بووین، ئەو مامۆستایانە و تەنانەت عەلائەددینی سەجادی و شێخ محەمەدی خاڵ-یش کتێبیان بۆ دەنووسین! ئای لە بەدبەختی ئەوانەی لە غەریبی دەستیان بەو کتێبانەدا ناگا.

گەڵاڕێزان

(١٩٩٢) سروە «ڕەزبەر»ی بڵاوکردەوە، گەڵاڕێزان، هەر ڕەزبەرە، دوای پێداچوونەوە و گۆڕانکاری و لە (١٩٩٩)دا چاپ کراوەتەوە. لە پێشەکیی گەڵاڕێزاندا نووسیوێتی: «سوپاس بۆ ئەو دڵسۆزانەی بە سەرنج و تێبینییەکانیان لەسەر ڕەزبەر، گەڵاڕێزانیان دەوڵەمەند کرد. ل٦» با بزانین گەڵاڕێزان دەوڵەمەندە، یان ئەویش وەک ڕەزبەر زەکاتی پێ دەشێ.

یەکێک لەو دڵسۆزانە، پشکۆ نەجمەدین-ە، کە بە «نووسەر»ی ڕەزبەری گوتووە:

١- دەبوو ئاماژە بۆ ئەوە بکەیت، کە ڕەزبەر نووسینی خۆت نییە، کۆکردنەوەیە.

٢- دەبوو سەرچاوەکانت، لە جێی خۆیاندا و بەوردی دەست نیشانکردبا.

٣- نەدەبوو پەندی کوردی بە هەڵە بنووسی.

٤- نەدەبوو مانای وشە سەختەکان بە هەڵە لێک بدەیتەوە.

٥- نەدەبوو زانیاری هەڵە بگوێزیتەوە (٤).

ئەگەرچی ئەم تێبینییانە مشتومڕ هەڵناگرن، کەچی سروە، لە هیچ یەکێ لەو بوارانەدا، گوێی لە پشکۆ نەگرتووە.

هەر لە ل٦دا دەڵێ: «ئاشناکردنی منداڵانی کورد بە کولتوور و فەرهەنگی نەتەوەکەمان، ئەرکێکی گرنگە.»

کولتوور و فەرهەنگ، هەر یەک شتن، دووشت نین، جیاوازییەکەیان تەنیا هێندەیە، یەکەمیان لاتینی و دووەمیان فارسییە.

لە گەڵاڕێزاندا هەر لە سەرەتاوە بەڵگەی لاوازیی و هەژاریی زمانەکەیان دەداتە دەست. لە یەکەمین ڕستەی یەکەمین بابەتدا دەنووسێ: «لە دەشتێکی پڕ گوڵاڵەسوورە و نێرگزدا خۆم بینییەوە، کە پڕ بوو لە کۆتر و منداڵ. ل١٢»

* دەبوو بینییەوە، چونکە فرمانە لە کۆتایی ڕستەکەوە بێ.

* خۆم ، بکەرە، لە سەرەتای ڕستەکەوە بووایە، جوانتر بوو.

* دووبارە کردنەوەی «پڕ» لە یەک ڕستەدا، نیشانەی هەژاریی قامووسی نووسەرە.

* کوردییەکەی بەم خەوشانەشەوە تەنیا چوار دێڕ بڕ دەکا، لە دێری پێنجەمدا فارس ئاسا، دەنووسێ: جۆرەها. ل١٣، یان لە بڕی ڕێبەر، کە کوردییە، ڕابەر، دەنووسێ، کە فارسییە. ل١٤٤، یان لە بڕی گۆل، «دەریاچە» دەنووسێ.

لە ل٤٣یشدا نووسیوێتی: باعەباعی مەڕ و بزن.

باعە، دەنگی مەڕە:

بزن باڵەی دێ، مەڕ: باعە و کاڕە.

مرقەی دێ بەران، بەرخۆڵە: باڕە. (٥).

لە ڕەزبەردا نووسیوێتی: «هەرزەکار: لاوە، جەوانە و مێردمنداڵ. ل٣٧» لە گەڵاڕێزاندا گوایە دوای تێبینییەکانی پشکۆ نەجمەدین، ئەم هەڵەیەی ڕاست کردۆتەوە، کەچی ئەم جارە نووسیوێتی: «هەرزەکار: قۆناغێکە لە نێوان ١٤-١٨ ساڵیدا لە ژیانی مرۆڤدا. ل٥٢»

* هەرزەکار: قۆناغ نییە، هەرزەکاری: قۆناغە.

* هەرزەکار: بە هەموو مرۆڤێ ناگوترێ، تەنیا بەکوڕ دەگوترێ.

* ساڵیدا، هەڵەیە، ساڵی، ڕاستە، «دا»ی پێویست نییە.

لێرەدا دەبێ ئەوەش بڵێم: لە مەسەلەی «هەرزەکار» بە «قۆناغ» لێکدانەوەدا، پشکۆ، سروەی بە هەڵەدا بردووە. جێی سەرنجە سروە هەموو تێبینییە دروستەکانی پشکۆی پشتگوێ خستووە، کەچی تەنیا لەو تاقە خاڵەدا گوێی لێ گرتووە، کە دەبوو پشتگوێی بخات.

لە ڕەزبەردا نووسیبووی: تەویلە: ئەو شوێنەیە مەڕومالآت تێیدا دەژین. ل٦٧ پشکۆ نەجمەدین پێی گوتبوو: تەویلە شوێنی وڵاغی بەرزەیە، وەک: ئەسپ. کەچی لای سروە لە گەڵاڕێزانیشدا، تەویلە هەر شوێنی ژیانی مەڕومالآتە،ل٨٣، بەو هیوایەی لە چاپی سێیەمدا ئەم هەڵەیە ڕاست بکاتەوە، منیش دەڵێم: تەویلە: ئەستەبڵە، کە بە سوێدی stall و بە ئینگلیزی stableی پێ دەڵێن.

سەرنجی ئەم ڕستە ڕەقوتەقە بدەن، کە خوێنەر تووشی ژانەسەر دەکا. «خانی لە بایەزید مردووە. ل٩٣»

بە ڕاست بۆ ڕێزلێنان لەو شاعیرە، کە خاوەنی گرنگترین شاکارە بە زمانی کوردی نووسرابێ، نە دەبوو لە بری مردووە، کۆچی دوایی کردووە، ماڵئاوایی لە ژیان کردووە، چاوی ئارامی لێک ناوە، یان هیچ نەبێ وەفاتی کردووەی، نووسیبا!

سروە دەڵێ: «لە ١١ی ئازاری (١٩٧٤)دا شۆڕش لە کوردستانی باشوور پەیدا دەبێت. ل٦٤»

لە ١١ی ئاداری ٧٤دا شۆڕش پەیدا نابێ، لەسەر مەسەلەی کەرکووک، نێوانی پدک و بەعس تێک دەچێ، ڕێککەوتننامەی ١١ی ئادار هەڵدەوەشێتەوە و ئیدی هەمدیسان شەڕ دەست پێدەکاتەوە. شۆڕش لە ١١ی ئەیلوولی ١٩٦١دا هەڵدەگیرسێ.

پڕۆژە: بە عەرەبی مەشرووعە، بەعس بە ئەنفالەکانی

نەدەگوت: پرۆژە، وەک سروە نووسیوێتی. ل٦٤، عەمەلیاتی پێ دەگـوت. شـەڕی پارتیـزانی لە کـوردسـانی ئێـران، بەردەوام نیـیە ،ل٦٤، ئێران دێت لە کوردستانی عـێراق ڕاوە کۆمـەڵەو دیموکرات دەکا. قاسملوو، سەرۆکی حدکا نەبوو، سکرتێری بوو. ل٦٥، پەکـەکـە: پارتی کـرێکارانی کـوردسـتـانە، نەک کارگەران.ل٦٥.

سـەرنجی ئەم کـوردییـە ڕووت و ڕەجـاڵە بدەن! «لە ژێر ناوی مەستوورەدا نووسینەکانی نووسیوە. ل٩٩» ئەمە لە بری ئەوەی بلّێ: بە ناوی مەستوورەوە دەینووسی. جێی سەرنجە نووسەری ئەم کوردییە، داوای نووسینی پارچە پەخشان، لە قوتابیان دەکا! ل١٤٢.

نووسـیـوێتی: «گـەورەیی کـوردسـتـان ٥٢٠ هەزار کم چوار گۆشەیە. ل٥٩».

گەورەیی هەڵەیە، ڕووبەری ڕاستە.

گەلێ جاریش دەربڕینەکانی عەرەبین، وەک: نیوزلەندە، ل١٤، ڤـیـیـەنا، ل٢٩ کـیـمـیـاوی. ل٦٤، یان لە بری مـانگی مـارس،«مـارت»ی نـووسـیـوە، ل٢١، ئەگـەرچی بە کـوردی «ئادار»ی پێ دەڵێن. ئادار نەبێ خەتاکار، خەلە دێنێ چنگ و بار. واتا: ئەگەر ئادار کەم باران نەبێ، یەک چنگ تۆو، دەبێتە بارێ. (٦).

Kristendomئایینی عیسابییە، Kristianیش کەسێکە لەسەر ئەو ئایینە بێ. کەچی نووسەری گەڵاڕێزان وای بۆ چووە، کریستیان: ئایینی عیسابییە. ل٢١.

نووسەر یان ڕاستتر ئامادەکەری کتێب، خودی خۆی لە بابەتی پەندی پێشـینـاندا پەند و قـسـەی نەسـتـەق و زاراوەی تێکەڵ کـردووە و لێکیـان جـودا ناکـاتەوە، ل٨٥، کـەچی لە ل١٤٧دا داوای پێناسەکردنی پەندی پێشینان لە منداڵان دەکا!

کـتێبێ بە مـەبەسـتێ نووسرابێ، منداڵ فـێـری خـوێندنەوەو نووسین بکات، نابێ هەڵەی چاپی تێدابێ.

گەڵاڕێزان هەڵەی چاپیشی زۆر تێدایە.

زەماوەندی کلێسە

ڕۆمـانێکی دوو سەد و پەنجا و نۆ لاپەڕەیی موا مارتینسۆنە، سـروە لە «ل٢٠٧» بەدواوە، دوازدە لاپەڕەی لێ کـردووە بە کوردی و ناوی ناوە: قوتابخانە نوێیەکە. جێی سەرنجە تەنانەت نەهاتووە لە سـەرەتای ئەو بەشـەی ڕۆمـانەکـەوە دەست بە وەرگـێـڕانی بکا، بەڵکە بازی بەسـەر نزیکەی دوو لاپەڕەی یەکەمیدا داوە. چونکە سەرچاوەکەی بە شێوەیەکی ڕوون دیاری نەکردووە، دەبێ لە سەرەتاوە تا ل٢٠٧ی ڕۆمانەکە بخوێنیتەوە، ئینجا دەزانی لە کوێوە دەستی بە وەرگێڕان کردووە.

لەو دوازدە لاپەڕەیەی گـوایە تەرجومەی کـردووە، بە ئارەزووی خـۆی بازی بەسـەر پەرەگـراف، دێڕ و وشـەدا داوە. هەرچی بە سـەخت زانیبێ، پشـتگوێی خسـتووە. من بەش بە حالّی خۆم لەبەر گـەران بە دوای وێنەو دەربڕینی شـیـعـریدا، ڕۆمـان دەخوێنمەوە، کەچی ئەو هەموو ڕستە شیعرییەکانی ئەو دوازدە لاپەڕەیەی فەرامۆش کردووە.

سروە نووسیوێتی: «بۆ یەکەم جار لەگەڵ دایکمدا چووم بۆ قوتابخانەیەک. ئەمەش نوێیەم قوتابخانە بوو کە تاقیم بکاتەوە. ل١١٤، گەڵاڕێزان»

سەرەتا وامزانی قارەمانی ڕۆمانەکە، هەشت جارەکەی پێشوو لەگـەڵ باوکـیدا، بۆ قـوتابخـانەکـان چووە. کـەچی کـە دەقـە کوردییەکەو سوێدییەکەم بەراورد کرد، دەبینم موا: نووسیوێتی: For sista gongen کە بە مانای «بۆ دواجار» دێت، کەچی لای وەرگێڕ بووە بە «بۆ یەکەم جار!»

stad کە بە مانای شار دێت، لای وەرگێڕ بووە بە: گەڕەک. ang کە بەمانای: مێرگ، یان گیاجاڕ دێت، لای وەرگێڕ بووە بە: دەشت. ئەگەرچی slatt دەشتە. لە بری fruکە بە مانای: ژن، خانم، هاوسەر، خان و خاتوو دێت، کچی نووسیوە. snall کە بەمانای: دلۆڤان دێ، لای ئەم بووە بە: لەسەرخۆ، ئەگەرچی lugn بە مانای لەسەرخۆ دێ.

لـە بـری auktoritet «کە بە مانای کەسێ دێ کە خەڵکی دانیـان بە توانا و بەهرەیدا نابێت و مـرۆڤ بخـوازێ شوێن پێی بکەوێ» یارمـەتیدەری نووسـیوە، ratta efter کـە بە مـانای پێڕەوی کـردن، یان ڕاسـتکردنەوە لەبەر ڕۆشنایی زانیـارییـەکی تازەدا، دێت، لای وەرگێڕ بووە بە: تووڕەکردن. پێ دەچێ لەگەڵ retaدا کـە بەمـانای تووڕەکـردن دێت، تێکەڵی کردبێ. لە بری bomull خوری نووسیوە. ئەگەرچی bomull بە مانای لۆکە دێت، ull خورییە.

لە بری pa ett dumt satt کە بە مانای: گەوجانە، دێت، ئەو «بە شێوەیەکی تێنەگیشتوو»ی نووسیوە. uppmuntra بە مانای: هاندان، دێت، کەچی ئەو «گوتن»ی نووسیوە. mi-nut خولەکە «دەقیقە» لای وەرگێڕ بووەبە: چرکە، گەرچی se-kund چرکە «سانیە»یە. sluka بە مانای قـووتدان دێ، ئەم پێی وابووە هەڵمژینە.

سـەرەڕای ئەو هەڵانە، کـە مـشـتێ بوون لە خـەروارێ، هەندێ جار دێڕ و گـەلێ جـار وشـەی بۆ دەقـەکـە زیاد کـردووەو زەمـانی فـرمـانەکـانیـشی گـۆڕیوە. جێی سەرنجە من تەنیـا ئەو وشـە و دەربڕینانەم بەسـەر کـردوونەوە کـە زێتـر لە یەک لێکدانەوە هەڵناگرن. ئاخر دەشێ وشەیەک لە فلاّن ڕستەدا مانایەک و لە فـیـسـار ڕستـەدا واتایەکی دیکەی هەبێ. بۆ نموونە hem بـە گشتی بە مانای: ماڵ دێت، بەڵام لە هەندێ ڕستەدا بە واتای: نیشتمان دێ.

نووسـەران بە شـێـوەیەکی گـشـتی ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زمـانی نووسـینیـان گەشـەدەکـا. هەیە ئەو زمـانەی پێی دەنووسێ جـوان نیـیـە، بەڵام خـوێنەر لێی تێـدەگـا. سـروە ئەوە سـێـزدە سـاڵە سەرقـاڵی بۆ منداڵ نووسـینە، کەچی نەک هەر زمـانەکەی پێش نەکـەوتووە، بەڵکو لە دوا کـاریدا، گـەلێ جار نەک هەر منداڵ، هیچ مامۆستایەکیش لێی حاڵی نابێ، مەگەر خۆی مەکتەب بە مەکتەب بگەڕێ و مەبەستەکانی ڕوون بکاتەوە. بۆ نموونە بەم جۆرە چیرۆکەکەی موا مارتینسۆنی کردووە بە کوردی: «ئەوی ڕاستی بدوێت لەسەر بێگوێییەکەی، ئەوە ئەو کەسە خۆشی لێ نابینێت، ئەو مرۆڤە جێگەی بڕوا نییە. ل١٢٣، گەڵاڕێزان» ئایا نەک قوتابیی ژیر، هیچ مامۆستایەکی زیرەکیش دەتوانێ ئەم مەتەڵە هەڵبێنێ؟

ئەو کوڕەی خزمەتکار بوو لای دێوەکە

«ئەو کوڕەی خزمەتکار بوو لای دێوەکە، ل٨٠ گەلاڕێزان» چیرۆکێکی فۆلکلۆریی سوێدییە، بە زمانێکی ئاسان، بۆ منداڵان نووسراوە. با بزانین سروە چۆنی کردووە بە کوردی. وەرگێڕ هەر لە ناونیشانی هەقایەتەکەوە بە هەڵەدا چووە، کاتێ لەبری drang کە بە مانای: سەپان، ڕەنجبەر یان پاڵە دێت، «خزمەتکار»ی نووسیوە.

لە بری korna کە مانگاکانە، مەڕومالات و لەبری im-ponera کە بە مانای سەرنجڕاکێشان و کارتێکردن دێ، ترساندنی نووسیوە. لەبری fura کە بە مانای: کاژ دێت، «دار» و لە جێی «loppa» کە بە مانای کێچ دێت، مێرووی نووسیوە. یان لە بری grot کە پەڵووڵەیە، نانی بەیانیی نووسیوە. ئاخر کام دار؟ کام مێروو؟ کام خۆراکی بەیانی؟ هەر یەکێ لەوانە سەدان جۆری هەیە.

لە بری fjardedel کە بە مانای چارەک دێ، «نیوە» و لە جێی skinn کە بە مانای چەرم، کەوڵ یان پێست دێت، قایش و لە باتی piga کە بە مانای کارەکەر دێ، کچی نووسیوە. smorkarna هیزەیە، ئەو پێستەیەی ڕۆنی تێدا هەڵدەگیرێ، کەچی لای ئەم بووە بە: گۆزە. inte se sig om کە بە مانای ئاوڕ نەدانەوە، دێت، لای ئەم بووە بە: سەیری ئەملاو ئەولاش مەکە. لە بری holoft کە بە مانای: کایەن، کادان، یان کادێن، کە عەماری کایە، دێت، «تەویلە»ی نووسیوە.

لە دەقەکەی سروەدا کوڕەکە دەڵێ: «بە ڕۆژێ بە تەور سەد تەن گەنم بژار دەکەم» ئەمەش لەوەوە هاتووە، وەرگێڕ slaga کە جەنجەڕە، وای زانیوە: تەورە. troska کە گێرەیە، لێی بووە بە بژار. tunna کە بەرمیل، بۆشکە، یان دەبەیە، لێی بووە بە «تەن» کە دەکاتە هەزار کیلۆ! منداڵی کورد لە سوێد ناچارە ئەم بابەتە بخوێنێ، کە سروە (ببوورن منیش ناچارم بڵێم) کردوویەتی بە پەند، نەک بە کوردی. دەغڵ بە داس دروێنە دەکرێ، بە جەنجەڕیش: گێرە و ئیدی نۆرەی شەنکردن دێ.

خەرمانی خەمان، ها وە دەم باوە
شەنکەر یەکێکە دوو شەن وە لاوە

چونکە کوردستان کۆمەڵگەیەکی جووتیارییە، قامووسی زمانی کوردی لە بواری کشتوکاڵدا، هێندە دەوڵەمەندە، وەرگێڕ بۆ هیچ وشەیە دانامێنێ. پێ ناچێ وەرگێڕ چیرۆکێکی حەزرەتی عەلائەدینی سەجادی، حەسەنی قزڵجی، یان شاکیر فەتاحی خوێندبێتەوە، ئەگەرنا بە تەن گەنمی بە تەور بژار نەدەکرد. بژار: خاوێنکردنەوەی شینایییە، لە گژوگیای زیانەخرۆ. گێرە: گێڕانی وڵاغ یان جەنجەڕە بەسەر دەغڵدا. وەرگێڕ لە خۆی ناپرسێ: ئایا مامۆستای کوردی، چۆن بە پشتبەستن بەم تێکستانەی ئەم، دەرس بڵێتەوە؟ سروە بێ ئەوەی مەبەستی بێ، زیان و ئازاری بە قوتابی و مامۆستای کورد گەیاندووە.

* * *

دەزگای کاروباری قوتابخانە skolverket لە سوێد بۆ هەر زمانێکی غەیرە سوێدی، ئەرکی لە چاپدان و بڵاوکردنەوەی تەنیا یەک کتێب بۆ هەر قۆناغێکی خوێندن دەخاتە ئەستۆی خۆی. سروە ئەگەرچی توانیوێتی ئەو کارمەندە سوێدییەی بەرپرسی ئەم پرۆژەیەیە وا لێ بکا، ئیشی کتێبی خوێندن بۆ منداڵانی «سۆرانی قسەکەر»ی پێ بسپێرێ، بەڵام جێی داخە نەیتوانیوە کتێبی گونجاو بنووسێ. بەمەش چونکە بۆتە ڕێگر لە بەردەم خەڵکی بە توانا لە بوارەکانی نووسین و پەروەردە و فێرکردندا، زەبرێکی گەورەی بە منداڵانی سوێدنشینی سۆرانی قسەکەر گەیاندووە.

فەهمی کاکەیی گەلێ کتێبی بۆ منداڵان ئامادە کردووە، بەڵام دوا کتێبی: گەرمیان، چونکە بە هاوکاریی سێ نووسەری دیکە: ئەمجەد شاکەلی، مەهاباد قەرەداغی و فەرهاد شاکەلی نووسیوە، لە کارەکانی پێشووی سەنگینترە. لە باشووری کوردستان، بێجگە لە ئەلف و بێی نوێ کە ئیبراهیم ئەمین باڵداری (مامۆستای نەوەکان) بەتەنیا نووسیوێتی، هەموو کتێبەکانی دیکەی خوێندن بەرهەمی ماندووبوونی دەستەیەک لە مامۆستایانی شارەزای بواری پەروەردە و فێرکردنن. لە سوێد گەلێ کەسی لە بواری بۆ منداڵ نووسیندا، خاوەن ئەزموون دەژین، ئەگەر سروە داوای کۆمەکی لێ کردبان، دۆی کتێبەکانی ئاویان هێندە زۆر نەدەبوو.

سروە وەک توانای دەربڕینی لەو ئاستەدا نییە، یاریدەی بدات کتێب بنووسێ، وەک کوردییەکەی نە بە کەڵکی نووسینی پەخشانێ دێت و نە بۆ وەرگێڕانی کورتەچیرۆکێکی منداڵانیش دەست دەدا، سەلیقەی هەڵبژاردنیشی بە هانایەوە نایە. بۆیە باشترین خزمەتێک بە منداڵانی سۆرانی قسەکەری سوێدنشینی بکات، ئەوەیە: چی زووترە گۆڕەپانی کتێبی خوێندن بۆ منداڵ نووسین، کە دەمێکە قۆرخی کردووە، چۆڵ بکات و لێ بگەڕێ با کەسانی لێهاتوو خەریکی ڕاپەڕاندنی ئەو ئەرکە پیرۆز و گرنگە بن. شیاوی گوتنە من خۆم بە یەکێ لەو لێهاتووانە نازانم.

ئەوی نیازی نووسینی هەیە، ئەگەر سوودی لە تاقە دێڕێکی هەر نووسەرێ بینی، دەبێ ئەو تاقە دێڕە بخاتە نێوان کەوانەوەو بە ڕوونی ئاماژە بۆ سەرچاوەکەی بکا. واتا: ناوی نووسەری دێڕەکە، ناوی کتێبەکەی، لاپەڕەکەی، ساڵ و شوێنی چاپیش بنووسێ. خەوشی هەرە سەرەکیی گەلاڕێزان ئەوەیە، نزیکەی سێ بەشی بەرهەمی ڕەنجی کەسانی دیکەیە، بێ ئەوەی سروە وەک پێویست سەرچاوەکانی دەستنیشان کردبێ. چونکە خۆی وەک خاوەنی «نەک ئامادەکەر، کۆکەرەوە، گوێزەرەوە، یان وەرگێڕ» کتێبەکە لە قەڵەم داوە و بێ ترس و دڵەڕاوکێ ناوی خۆی لەسەر گەلاڕێزان نووسیوە، ئەم ئیشەی ئەگەر نەڵێم تالانکردن، ئەوا لای کەم پێشێلکردنی مافی دەیان نووسەرەو یەکێکە لە جۆرە هەرە دزێوەکانی سووک سەرنجدانی ماندووبوونی خەڵکی دیکە. ئاخر کەس مافی ئەوەی نییە، بەرهەمی نووسەرانی تر، بێ ئەوەی پرسیان پێ بکا، لەدوو توێی کتێبێکدا کۆ بکاتەوەو ناوی سێقۆڵیی خۆی لەسەر بەرگەکەی بنووسێ. ئایا کەس مافی ئەوەی هەیە، تووشی هەر پایسکیلێ هات، پارچەیەکی لێ بکاتەوە، تا پایسکیلێ بۆ خۆی پێکەوە بنێ.

پەیامنێرتان لە هەڵەبجەوە (٨) نووسینێکی منە، «بێزار» ناوێک، کە بێ ئەوەی پرسم پێ بکا، هەشت لاپەڕەی بەناوی خۆیەوە، لێ بڵاوکردۆتەوە، (٩) تەواو وەک ئەوە وایە هەشت چەقۆی لێ دابێتم، بێ گومانم ئەو نووسەرانەشی کە سروە

بەرهەمیان بەناوی خۆیەوە بلاو دەکاتەوە، هەرهەمان هەستی منیان هەیە، ئەوی زیتر جێی داخە، هەندێ لەو ئەدیب و زانایانەی ئەم مافی خواردوون، لە مێژە دنیای فانییان بەجێهێشتووە.

سروە ژنە، کەچی نووسینەکانی لە نووسینی ژن ناچن، هەر ژنێ توانای نووسینی هەبێ، با بەرهەمی بە ناوێکی کورانیشەوە بلاو بکاتەوە، خوێنەری وریا هەست دەکا نووسەرەکەی ژنە. هەر ژنێ سنووری زمانی زاڵی پیاوانە نەبەزێنێت و وەک ئەم دەسەڵاتی بەسەر زماندا نەشکێ، نووسینی هیچ خەسڵەتێکی ژنانەی تێدا نابێ. توانای زمانی ئەم کەڵکی ئەوەی پێوە نییە، بتوانێ گوزارشتی پێ لە هەست و بیری خۆی بکا. ئەوی ڕۆمانەکانی ژنە ڕۆمانووسی ئینگلیز جێن ئۆستین بخوێنێتەوە، تێدەگا ئەدەبی ژنانە چییە. ئەو نووسەرە مەزنە کە داهێنەری ڕۆمانی کلاسیکە، لە ڕۆمانەکانیدا، ژنانە، بە قووڵی باس لە هەوڵی ئافرەت، لە بواری گەڕان بە دووی مێرددا، دەکا.

چەند بۆنخۆش بوون
ئەو گوڵانەی دات لە قژم. (٧)

لە نێوان ئەو ژنە کوردانەدا کە شیعر دەنووسن، بەرهەمی هیچیان هێندەی شیعری کەژاڵ ئیبراهیم خدر، ژنانەو خۆڕسک نییە.

جێی داخە سروە هیچ شارەزاییەکی لە تەکنیکەکانی نووسیندا نییە. تەنانەت سەرەتاییترین زانیاریی، دەربارەی نیشانەکانی خاڵبەندیش نییە. چۆنێتی نووسینی ناوی سەرچاوە، لە ئەم چۆتە کۆڵی شێر، بە درێژایی هەردوو کتێبەکەی، خوێنەر بە دەگمەن تووشی ڕستەیەکی جوان و ڕەوان دەبێ، کە بەرهەمی بیری خۆی بێ.

ئەوە ئاساییە، کەسێ لەبەر هەر کۆمەڵە هۆیەک، دەسەڵاتی بەسەر بوارەکانی پەروەردەی منداڵ، پرۆگرامی خوێندن، سایکۆلۆژیا، کۆمەڵناسی، هونەری نووسین، زمانی خۆی و بێگانەدا نەشکێ، کارەسات ئەوەیە پێی وابێ شارەزای هەموو ئەو بوارانەیەو کتێبی خوێندنیش بۆ منداڵ بنووسێ.

من هەمیشە دەمەوێ لە کورتی بیبڕمەوە، ئەگەرنا کتێبەکانی سروە لە چەندین بواری دیکەشدا هەڵەو کەلێن و کەموکوڕییان تێدایە. چونکە هیچ وەختێ بۆ فێربوون، ئەگەر خۆمان ماندوو بکەین، درەنگ نییە، بۆیە هیوام وایە لە داهاتوودا، نووسەرێکی منداڵانی چاکی لێ دەربچێ..❖

٢٠٠٠/٦/١٤

سەرچاوەکان

....

(١) هێدی، دەستە بوخچە، زاراوەی ژنانی موکریان، ل١٩٨. سوێد ١٩٩٩، کتێبی هەرزان.

(٢) فوئاد قەرەداغی، بابەتەکانی پەروەردەی نوێ، ل ١٣٩و ١٤٣ سلێمانی ١٩٩٩، چاپخانەی سەفوەت.

(٣) د. ئیبراهیم قادر محەمەد، ڕێگای وتنەوەی ئەلف و بێ یەکەی باڵدار، ڕامان ژ: ٤٧، ل١٣٢ دەزگای گوڵان، ئایاری ٢٠٠٠، هەولێر.

(٤) زریان عەبدوڵلا (پشکۆ نەجمەدین) ڕەزبەر، گۆڤاری خەرمانە ژ: ٧، ل٥٧، سوێد ١٩٩٣.

(٥) ئیبراهیمی ئەفخەمی، دەنگ و مەتەڵی کوردی، انتشارات محمدی سقز ١٣٢٨.

(٦) علی معروف شارەزووی، پەندی پێشینانی کورد، ل ١٣ چاپخانەی الحوادث بەغدا ١٩٨١.

(٧) گەلاوێژی نوێ، ژ: ١٧و ١٨، ل٢٩٦ بنکەی گەلاوێژ، ٢٠٠٠ سلێمانی.

(٨) حەمە سەعید حەسەن، گۆرانییە باڵنەکراوەکان، ل٢٩ چاپخانەی ئاپێک، ١٩٩٤ ستۆکهۆڵم.

(٩) حلبچە تکرار هیروشیما، بە کوشش: بهرام ولدبیگی، ل ١٧٣- ١٨٠، انتشارات ن و القلم، ١٣٧٤ سنندج.

(١٠) سروە، شێر و مشکە بچکۆلەکە، نووسینگەی تارا، ١٩٨٧ سوێد.

(١١) بینی کریستال ئەندەرسۆن، ئەکین لە باوەشی نیشتمانێکی نامۆدا، و: سروە، چاندی کوردی، ١٩٨٩ ستۆکهۆڵم.

(١٢) سروە پەلکەزێڕینە نوسینگەی سارا، ١٩٩٠ ستۆکهۆڵم.

(١٣) سروە، ڕاهێنانی پەلکەزێڕینە، نوسینگەی سارا، ١٩٩٠ ستۆکهۆڵم.

(١٤) سروە، ڕەزبەر Skolverket Tryckop grafiska 1992 Stockholm

(١٥) سروە نوری عەزیز ڕەنگەکانی پەلکەزێڕینە Skolverket چاپخانەی ئاپێک، ١٩٩٩ سپۆنگە

(١٦) سروە نوری عەزیز، گەلاڕێزان Skolverket چاپخانەی ئاپێک، ١٩٩٩ سپۆنگە.

(17) Binnie Kristal- Andersson, Akin hittar hem, Bohuslaningens Boktryckeri Ab 1985 Uddevalla.

(18) Moa Martinson, Kyrkbrollop, s. 207- 218 Tryck SONY 1991 Finland.

(19) Ulf Palmenfelt, Sagor fran svenska landskap, s. 166- 169 Vanersporgs Offset AB A 1988 Vanersborg.

(٢٠) فەرهەنگی خاڵ، هانبانە بۆرینەی هەژارو قامووسی زمانی کوردیی زەبیحی.

(٢١) ئیبراهیم ئەمین باڵدار، ئەلفو بێی نوێ، بژارکردنی: فەرهاد شاکەلی و خەبات عارف، چاپخانەی ئاپێک، ١٩٩٩ سپۆنگە.